

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความจำเป็นและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จนสถาบันการศึกษาโดยทั่วไปมักจะจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนแก้ปัญหาในปัจจุบัน หรือเรียนรู้การดำรงชีวิตในสังคมที่เป็นอยู่มากกว่าการจัดการเรียนการสอน เพื่อเตรียมคนสำหรับสภาพสังคมในอนาคต

ถ้าบุคคลทางการศึกษาทั้งระดับจังหวัด อำเภอและโรงเรียน ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษา เตรียมคนสำหรับปัจจุบันและอนาคตแล้ว บุคลากรเหล่านี้จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการบริหารและการปฏิบัติงานอยู่เสมอ ซึ่งต้องอาศัยการนิเทศ การแนะนำและการช่วยเหลือจากหัวหน้างานผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้มีประสบการณ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา การนิเทศการศึกษา จึงเป็นงานที่สำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษาของประเทศ ตรงที่ที่ยังเชื่อมั่นในการจัดการศึกษาโดยระบบโรงเรียน การนิเทศการศึกษานอกจากจะมีเป้าหมายในการลดความสูญเปล่าทางการศึกษา และปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนแล้ว ยังมีส่วนช่วยพัฒนาวิชาชีพครูให้สูงและมีความมั่นคงขึ้น การนิเทศการศึกษาจึงมีความละเอียดละออและสลับซับซ้อนมากกว่าการนิเทศด้านอาชีพอื่น ๆ เพราะการพัฒนาคนเป็นงานที่ต้องอาศัย เวลา วิธีการ ยิ่งบุคคลที่จะพัฒนาเป็นเด็กอยู่วัยเยาว์ งานนิเทศยิ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน และสลับซับซ้อนมากกว่านั้น

การจัดการศึกษาจะให้ได้ผลบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จำเป็นต้องอาศัยการดำเนินงานที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่องทั้งบทบาทหน้าที่ และกระบวนการนิเทศการศึกษาซึ่งต้องเป็นกระบวนการที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529) ถือว่ากระบวนการนิเทศการศึกษา ซึ่งมีรูปแบบที่หมายถึงการนิเทศติดตาม ควบคุม กำกับ ดูแลและประเมินผล จะช่วยให้การปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

การนิเทศการศึกษา เป็นกระบวนการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่าง ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เพื่อปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้รับการนิเทศ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้ดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2533) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการนิเทศ การศึกษา คือ เพื่อพัฒนาคน พัฒนางาน เพื่อสร้างประสานสัมพันธ์ และเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ (สัจด์ อุทรานันท์, 2530) ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษานั้น สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งหน่วยงานศึกษานิเทศก์ออกเป็น 3 ระดับ คือ

- 1) ศึกษาานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีหน้าที่หลัก ในการติดตามการประเมินผลและการจัดการศึกษา ประสานงานสนับสนุนด้านการวิจัยเกี่ยวกับการ การเรียนการสอน ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด หรือกรุงเทพมหานคร
- 2) ศึกษาานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร มีหน้าที่หลัก คือ งานวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอน งานจัดทำแผนพัฒนาและสนับสนุนงานสอนของโรงเรียน
- 3) ศึกษาานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอ มีหน้าที่ ซึ่งจำแนก เป็นงานหลักและงานรองดังนี้

(1) งานหลัก ได้แก่ งานร่วมวางแผนและดำเนินงานนิเทศ แนะนำแก้ไขปรับปรุง และติดตามผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนและกลุ่มโรงเรียน ให้บังเกิดผลตามมาตรฐานทาง วิชาการและงานโครงการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมนักเรียนเป็นพิเศษ ในเรื่องอนามัยโรงเรียน สุขศึกษา สายการศึกษาลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี กีฬา จริยธรรม วัฒนธรรม เป็นวิทยากร การประชุมอบรมสัมมนาทางวิชาการตามความต้องการของกลุ่มโรงเรียน และโรงเรียน งานส่งเสริมการตลาดค้นคว้าเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการใช้นวัตกรรมทางการศึกษา งานรวบรวมข้อมูลและสถิติทางการศึกษาของสถานศึกษาในอำเภอหรือกิ่งอำเภอ งานประสาน งานระหว่างโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน งานร่วมมือในการวิจัยและส่งเสริมการนำผลการวิจัยไป ใช้ในโรงเรียน

(2) งานรอง ได้แก่ เสนอแนะการจัดตั้งงบประมาณและการจัดสรรงบประมาณเพื่อ การศึกษาของอำเภอ งานศึกษาเพื่อเสนอแนะ จัดตั้งรวมหรือล้มเลิกโรงเรียนภายในอำเภอหรือ กิ่งอำเภอ งานปฏิบัติงานโครงการพิเศษและงานปฏิบัติงานวิชาการอื่น ตามที่ได้รับมอบหมายจาก หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอ

หน่วยศึกษานิเทศก์แต่ละระดับ มีหน้าที่ความรับผิดชอบและขอบข่ายแตกต่างกันไป แต่การศึกษาถึงหน้าที่ความรับผิดชอบและขอบข่ายงานแล้วจะเห็นว่า หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอเป็นหน่วยงานที่มีบุคลากร คือ ศึกษาานิเทศก์ ซึ่งมีขอบข่ายการปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่มโรงเรียนและโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการประสานงานระหว่างกลุ่มโรงเรียนกับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์อำเภอ หรือกิ่งอำเภอ จึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอมีฐานะ เป็นหน่วยงานบริหารงานด้านวิชาการระดับอำเภอ มีโครงสร้างการบริหารงานและการจัดองค์การแบ่งเป็น 3 งานได้แก่

- 1) งานพัฒนางานวิชาการ
- 2) งานพัฒนาการนิเทศการศึกษา
- 3) งานวิจัยประเมินผลและบริการ

สำหรับการจัดองค์กรหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหรือกิ่งอำเภอ จัดให้มีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์และแต่งตั้งให้ศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเป็นหัวหน้างานแต่ละงาน ซึ่งแต่ละงานได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ และขอบข่ายงานไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากงาน 3 งานดังกล่าวแล้ว ศึกษาานิเทศก์ทุกระดับจะต้องมีภารกิจ ในทางปฏิบัติงาน คือ

1) งานนิเทศเพื่อปรับปรุง การเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ศึกษาานิเทศก์มีบทบาทหน้าที่ดังนี้

- (1) ให้คำปรึกษาแนะนำ
- (2) เป็นวิทยากร
- (3) นิเทศทางไกลหรือนิเทศวิธีการอื่น ๆ
- (4) สาธิตการสอน
- (5) ประชุม อบรม และสัมมนา
- (6) ติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

2) งานศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ ศึกษาพิเศษก็มีภารกิจดังนี้

- (1) จัดเตรียมเอกสารทางวิชาการและเอกสารอื่น ๆ สำหรับการศึกษาค้นคว้า
- (2) เขียนและผลิตตำราหรือคู่มือการทำงานของผู้ศึกษาพิเศษหรือของครูและนักเรียน
- (3) ผลิตสื่อการเรียนการสอนใหม่ ๆ
- (4) พัฒนารูปแบบหรือวิธีการจัดการเรียนการสอนให้ทันสมัยอยู่เสมอ
- (5) เผยแพร่ตำรา เอกสาร สื่อการเรียนการสอนหรือรูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอน

3) งานวิเคราะห์วิจัย ศึกษาพิเศษก็มีภารกิจดังนี้

- (1) วิจัย และ/หรือ วิเคราะห์หลักสูตร
- (2) วิจัย และ/หรือ วิเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอน
- (3) วิจัย และ/หรือ วิเคราะห์เกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา
- (4) วิจัย และ/หรือ วิเคราะห์เพื่อความก้าวหน้าของวิชาการอื่น ๆ
- (5) รวบรวมผลการวิเคราะห์ วิจัย ที่เกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษา

ในการปฏิบัติการพิเศษของผู้ศึกษาพิเศษแต่ละระดับ จะต้องมีการประสานสัมพันธ์ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงจะทำให้การพิเศษการศึกษาบรรลุตามวัตถุประสงค์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความสำคัญต่อการดำเนินการทางด้านการพิเศษการศึกษาเป็นอย่างมาก จึงได้กำหนดมาตรการ และเกณฑ์ขั้นต่ำของการพิเศษ กำกับ ดูแลเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับโรงเรียนไว้อย่างชัดเจน ซึ่งในระดับอำเภอ ได้กำหนดมาตรการ และเกณฑ์ขั้นต่ำไว้ดังนี้

ศึกษาพิเศษ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ ปฏิบัติดังนี้

- 1) ใช้เครื่องมือพิเศษ กำกับ ดูแล ทุกครั้ง
- 2) นิเทศ กำกับ ดูแล กลุ่มโรงเรียนและโรงเรียนที่รับผิดชอบให้เป็นไปตามนโยบาย มาตรการ และเกณฑ์ขั้นต่ำของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อย่างน้อย 3 วัน/สัปดาห์
- 3) ประเมินมาตรฐานขั้นต่ำโรงเรียนประถมศึกษา อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

4) ประชุมร่วมกับผู้บริหารโรงเรียน เพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษา อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

5) ประเมินและรายงานผลการนิเทศ กำกับ ดูแล อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

6) สรุปรายงานความก้าวหน้าด้านคุณภาพการศึกษา อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

จากเอกสารสรุปผลการประเมินผลแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2534) ระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา ได้สรุปปัญหาเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา มีสาระสำคัญดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2532)

1) ศึกษาานิเทศก์ ผู้บริหาร ครูและผู้เกี่ยวข้องขาดความเข้าใจ และความร่วมมือซึ่งกัน และกัน

2) ศึกษาานิเทศก์ขาดความรู้และทักษะในการนิเทศการศึกษา

3) ครูยอมรับศึกษาานิเทศก์น้อย

ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ตระหนักและให้ความสำคัญ ในปัญหาดังกล่าว จึงได้ดำเนินการแก้ปัญหา โดยการกำหนดมาตรการขั้นต่ำในการนิเทศการศึกษา การพัฒนาทดลองวิธีนิเทศใหม่ ๆ เช่นการนิเทศทางไกล จัดให้มีการพัฒนาการนิเทศการศึกษา ทุกระดับ กำหนดให้มีปีทองของศึกษาานิเทศก์ เมื่อปีการศึกษา 2532 การคัดเลือกศึกษาานิเทศก์ ดีเด่น และเร่งรัด ให้การปฏิบัติงานการนิเทศการศึกษาเป็นไปตามกระบวนการนิเทศการศึกษา โดยเน้นเรื่องการวางแผนการนิเทศการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2533)

ตามหลักการและเหตุผลที่กล่าวมานี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา พฤติกรรม ที่ปฏิบัติและคาดหวังในการนิเทศการศึกษาของศึกษาานิเทศก์ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุดรธานี ซึ่งการนิเทศการศึกษาได้ดำเนินไปตามบทบาทหน้าที่และตามกระบวนการนิเทศ การศึกษาของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติหรือไม่ มีปัญหา และมีความ คาดหวังในการนิเทศการศึกษามากน้อยเพียงใด ทั้งหมดนี้เป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ควรได้รับคำตอบให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงงานด้านการนิเทศการศึกษาของ ศึกษาานิเทศก์ ให้มีคุณภาพ และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง คุณภาพการศึกษาให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาปัญหาในการนิเทศการศึกษา ของศึกษานิเทศก์ตามความคิดเห็นของหัวหน้า การประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน
- 2) เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่และกระบวนการนิเทศ ที่ปฏิบัติและคาดหวัง ในการนิเทศการศึกษาของศึกษานิเทศก์ ตามความคิดเห็นของ หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/ กิ่งอำเภอ ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาพฤติกรรมที่ปฏิบัติและคาดหวังในการนิเทศการศึกษา ของ ศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี ในเรื่องเกี่ยวกับ ปัญหา บทบาท หน้าที่และกระบวนการนิเทศ ในการนิเทศการศึกษาของศึกษานิเทศก์

1.4 สมมติฐานของการวิจัย

ความคิดเห็นของหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้สอน เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และกระบวนการนิเทศที่ปฏิบัติจริงและคาดหวังใน การนิเทศการศึกษาของศึกษานิเทศก์แตกต่างกัน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

- 1) การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการสร้างสรรค์ที่ไม่หยุดนิ่งในการให้ คำแนะนำ การชี้ช่องทาง เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน ตลอดจนสภาพการเรียนการสอนเพื่อ ให้อบรมเป้าหมายทางการเรียนที่พึงประสงค์
- 2) กระบวนการนิเทศ หมายถึง แบบแผนที่ของการนิเทศการศึกษาที่มีระบบและขั้นตอน ในการปฏิบัติที่ชัดเจนต่อเนื่อง และสามารถปฏิบัติให้อบรมสู่วัตถุประสงค์ได้ กระบวนการนิเทศ การศึกษาดังกล่าว ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างสื่อ เครื่องมือและพัฒนาวิธีการนิเทศการศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 การปฏิบัติการณ์นิเทศการศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลและรายงานผล

3) พฤติกรรมการนิเทศ หมายถึง การปฏิบัติหรือแสดงออกถึงคุณลักษณะ ทักษะและเทคนิคที่จำเป็นต่อการนิเทศการศึกษา ของศึกษานิเทศก์

4) บทบาทหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติตามภารกิจในหน้าที่รับผิดชอบ ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกำหนด

5) ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ ที่ได้ปฏิบัติงานตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ ที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกำหนด

6) หัวหน้าการประถมศึกษา หมายถึง หัวหน้าสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และกิ่งอำเภอ ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี

7) ศึกษานิเทศก์ หมายถึง ข้าราชการครูที่ดำรงตำแหน่งเป็นศึกษานิเทศก์อำเภอและกิ่งอำเภอ ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี

8) ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง หัวหน้าสถานศึกษาที่มีตำแหน่งเป็น ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ หรือผู้รักษาการในตำแหน่งดังกล่าว ซึ่งปฏิบัติงานในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี

9) ครูผู้สอน หมายถึง ข้าราชการครู ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ได้ทราบถึงปัญหาอุปสรรค ในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ และตามกระบวนการนิเทศของศึกษานิเทศก์ ซึ่งจะได้นำไปปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไป

2) ได้ทราบถึงพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ และตามกระบวนการนิเทศด้านต่าง ๆ ที่ปฏิบัติจริงและคาดหวังในการนิเทศการศึกษาของศึกษานิเทศก์ ตามความคิดเห็นของ

หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ ศึกษาพิเศษ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน

3) ได้ข้อมูลที่จะนำไปใช้ประโยชน์ ในการปรับปรุงการปฏิบัติงานของศึกษาพิเศษ ตาม
วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) ได้เป็นแนวทางในการปรับปรุง คุณภาพของการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น